

Оксана Васюк, доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Леся Маценко, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

Микола Васюк, доктор філософії зі спеціальності 081 “Право”,
магістрант кафедри педагогіки Національного університету
біоресурсів і природокористування України

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА

У статті здійснено теоретичний аналіз вітчизняних досліджень щодо означення поняття “педагогічна умова” з метою визначення його сутності. Під педагогічними умовами розуміємо комплексне поєднання підходів, змісту, форм, методів та засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу шляхом формування необхідних компетентностей здобувачів вищої освіти. Схарактеризовано педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права. До них віднесено: формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності; розробку та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти; створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища; використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

Ключові слова: педагогічні умови; професійна компетентність; навчально-пізнавальна компетентність; фахівці у сфері права.

Лит. 15.

Oksana Vasiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor,
Professor of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Lesya Matsenko, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Mykola Vasiuk, Doctor of Sciences (Philosophy) in Specialty 081 “Law”,
Master Student of the Pedagogy Department,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE DEVELOPMENT EDUCATIONAL AND COGNITIVE COMPETENCE OF FUTURE SPECIALISTS IN THE FIELD OF LAW

The article presents a theoretical analysis of national research to determine the concept “pedagogical condition”. Pedagogical conditions are understood as a comprehensive combination of approaches, content, forms and methods designed to improve the educational process by developing the necessary competences of higher education applicants. The essence of the concept “educational and cognitive competence of future specialists in the field of law” may be characterized as a dynamic and integrative quality of personality that is based on the life experience of higher education applicants and combines the intrinsic motivation to learn and focuses on value orientations of personality and professionally important qualities including subjective willingness to learn, formation of knowledge and creative skills of practical activity promoting the development of productive cognitive abilities. The analysis of scientific literature on the problem of professional training of future specialists in the field of law allows us to identify pedagogical conditions for the effective development of educational and cognitive competence which include the following: development of a positive and strong motivation for the implementation of professional activities of higher education applicants; development and implementation of educational and methodical provision in the educational process of the educational institution in order to develop professional and personal qualities of higher education applicants; creation of a competently-oriented information and educational environment within a higher education institution; the utilization of information and communication technologies in the educational process to meet the cognitive needs of higher education applicants in the field of law.

Keywords: pedagogical conditions; professional competence; educational and cognitive competence; specialists in the field of law.

Постановка проблеми. В аспекті розбудови Української держави, правових і соціальних реформ, зміни законодавчої бази, переходу до ринкових відносин, курсу на Євроінтеграцію й відповідно реформування системи освіти, стали актуальними проблеми поліпшення чинної системи підготовки майбутніх фахівців у сфері права з метою озброєння їх сучасними знаннями, вміннями та навичками, формування у них високої навчально-пізнавальної компетентності. Згідно з домінуючими принципами ООН щодо суспільної ролі та місця правника, юрист – це відкрита і доступна для клієнта особа, яка на засадах здобутої кваліфікації та дотримання високих стандартів професійної й моральної етики здійснює власну діяльність із захисту прав і законних інтересів клієнтів із урахуванням публічного порядку держави [14].

Тому домінуючим завданням вищої юридичної освіти є надання актуальної та належної професійної кваліфікації (знання норм права, вміння їх застосовувати) в поєднанні з формуванням культури професійно-правового спілкування, виховання професійних ідеалів та поваги до морального обов'язку, прав і свобод людини, а також постійне підвищення професійних компетентностей юристів, забезпечення гарантованості індивідуальних і колективних прав людини відповідно до Рекомендацій Ради Європи щодо свободи здійснення юридичної професії [10].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Питання підготовки майбутніх фахівців у сфері права постійно перебуває у центрі уваги науковців. Найчастіше дослідники вивчають формування комунікативної компетентності, риторичних умінь та культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки (О. Бовдир, Л. Горлова, О. Калита, С. Тягнирядно, С. Циганій та ін.). Досліджувались також психолого-педагогічні умови формування професійної компетентності (І. Зошій); формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки (А. Борейчук); педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста (В. Савищенко); підготовка майбутніх магістрів з правознавства до викладацької діяльності (С. Безсмолий); застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів (А. Рибачук); професійна підготовка майбутніх бакалаврів з правознавства із застосуванням контекстного навчання (І. Пасенко) тощо. Водночас недостатньо дослідженим залишається питання формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права, зокрема педагогічних умов цього феномену.

Мега статті – на основі аналізу наукових джерел схарактеризувати педагогічні умови форму-

вання навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підготовка у вітчизняних закладах вищої освіти бакалаврів права відбувається на підставі Закону України “Про вищу освіту” та Державних стандартів вищої освіти галузі знань 08 “Право”, спеціальності 081 “Право”.

Словник-довідник з професійної педагогіки дає таке визначення педагогічних умов: “педагогічні умови” – це обставини, від яких залежить та за яких відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей” [13].

Значна кількість науковців у межах своїх наукових інтересів дають означення поняттю “педагогічні умови”. Зокрема, дослідниця Є. Воробйова переконана, що це один із боків закономірності виховання (освітнього, навчального тощо) процесу, що зумовлює його успішність (результативність, ефективність тощо) [3].

Педагогічні умови є категорією, що визначається як система відповідних методів, форм, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися або суб'єктивно створених, необхідних для досягнення педагогічної мети [9].

Натомість О. Дурманенко визначає педагогічні умови як особливості організації освітнього процесу в закладі вищої освіти, що детермінують результати виховання, освіти та розвитку особистості здобувача освіти, об'єктивно забезпечують можливість їхнього досягнення [6].

Отже, педагогічні умови – це комплексне поєднання підходів, змісту, форм, методів та засобів, спрямованих на вдосконалення освітнього процесу шляхом формування необхідних компетентностей здобувачів вищої освіти.

Поняття “навчально-пізнавальна компетентність майбутніх фахівців у сфері права” визначаємо як динамічну, інтегративну якість особистості, що ґрунтується на життєвому досвіді здобувачів вищої освіти та поєднує у собі внутрішню мотивацію до навчання, ціннісні орієнтації, особистісні та професійно-важливі якості, суб'єктивну готовність до навчання, формування знань і вмінь, креативних навичок практичної діяльності, розвитку здатностей продуктивного пізнання.

Схарактеризуємо педагогічні умови формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

До педагогічних умов формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін О. Бовдир відносить: педагогічну майстерність науково-педагогічних працівників; особливості та можливості предметів циклу гуманітарних освітніх

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У СФЕРІ ПРАВА

компонентів щодо організації міжособистісної взаємодії; використання активних педагогічних форм навчання та виховання [2].

На думку О. Денищика, формування моральної культури як складника підготовки майбутніх юристів є ефективним за таких педагогічних умов: реалізація сучасних освітніх технологій, поліпшення соціально-педагогічного складника змісту навчання; інтенсифікація виховної функції науково-педагогічних працівників, кураторів студентських груп; посилення впливу студентських колективів та їхніх самоврядних структур щодо залучення молоді до інтелектуально-пізнавальної, громадської та культурно-просвітницької діяльності [5].

Формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців у сфері права засобами проектних технологій є ефективним за таких умов: реалізація моделі формування комунікативної компетентності засобами проектних технологій; високий рівень комунікативної компетентності викладачів закладів вищої освіти, їхня майстерність у реалізації проектних технологій; діалогізація спілкування в системі “студент – викладач”, “студент – студент”, забезпечення її педагогічної підтримки [7].

Ефективними педагогічними умовами використання педагогічних технологій під час фахової підготовки майбутніх юристів А. Рибачук слушно вважає активізацію професійної мотивації навчання; використання методів інтерактивного навчання та мультимедійних засобів тощо [11].

На думку В. Савіщенко, формування професійно значущих якостей майбутнього юриста варто здійснювати за такими організаційно-педагогічними умовами: зорієнтованість освітнього процесу на формування професійно значущих якостей; гуманізація освітнього процесу; підвищення рівня педагогічної компетентності викладачів; поглиблення психолого-педагогічної підготовки; розширення сфери активного професійного спілкування у позааудиторній роботі [12].

Серед педагогічних умов ефективного формування культури професійно-правового спілкування майбутніх юристів, які пропонує С. Циганій, ми особливо виокремлюємо: зорієнтованість викладацької діяльності і вмотивованість навчальної діяльності здобувачів освіти на формування культури професійно-правового спілкування; поєднання психологічної та юридичної складових частин у змісті культури професійно-правового спілкування; застосування форм організації, методів та засобів навчання, що спрямовані на ефективне формування культури професійно-правового спілкування; інтегрування новітніх інтерактивних інформаційних технологій у процес навчання з метою активізації комунікативно-правової діяльності [15, 105–106].

На думку Л. Горлової, формування професійно-педагогічних навичок юристів буде здійснюватися

успішно за таких педагогічних умов: розробка критеріїв та показників для моніторингу досліджуваного процесу; застосування в освітньому процесі університету модульної технології, що забезпечує використання інформації з освітніх компонентів різних циклів; презентація освітнього процесу юридичного факультету; формування у здобувачів освіти ціннісного ставлення до навчальної та професійної діяльності через участь у діяльності фірми юридичного спрямування [4].

На переконання А. Борейчук, позитивно позначатися на формуванні освітніх компетентностей майбутніх юристів можуть такі педагогічні умови:

- стимулювання розвитку в майбутніх фахівців внутрішньої ціннісної мотивації до освітніх компетентностей;

- формування та використання професійного інформаційного середовища в закладі вищої освіти;

- під час опанування знаннями з обов’язкових дисциплін професійної підготовки систематичне використання освітньо-діяльнісної технології;

- забезпечення психологічного сприятливого мікроклімату;

- впровадження в освітній процес засобів і методів навчання, що сприяють формуванню спеціальних і загальних компетентностей;

- формування на базі юридичних дисциплін міждисциплінарних курсів;

- структурно-змістове забезпечення процесу формування освітніх компетентностей шляхом засвоєння відповідних цінностей, що закладені під час побудови авторських освітньо-діяльнісних технологій;

- моделювання процесу формування освітніх компетентностей;

- формування професійно значущих якостей шляхом інтеріоризації загальнолюдських та професійних цінностей;

- формування креативного середовища під час вирішення освітніх завдань [1].

Більшість науковців зазначають, що успішність професійної підготовки майбутніх правознавців ґрунтується на таких умовах:

- інтеграція змісту психолого-педагогічних та соціально-предметних освітніх компонентів;

- організаційно-методичне забезпечення рефлексивного ставлення здобувачів до професійної підготовки;

- становлення суб’єктної позиції здобувачів у процесі підготовки до професійної діяльності;

- застосування контекстного підходу у професійній підготовці;

- формування позитивної навчальної мотивації здобувачів вищої освіти;

- актуалізація професійного зростання майбутнього фахівця у сфері права;

- сформованість комунікативної компетентності;

- поліпшення професійно важливих якостей;
- актуалізація рефлексивних здатностей здобувачів вищої освіти, оптимізація розвитку морально-гуманістичних якостей;
- оптимальне застосування елементів проблемної освіти як засобу активізації навчально-пізнавальної діяльності, стимулювання творчих здібностей здобувачів освіти на основі інформаційно-комунікаційних технологій, вияв їхньої пізнавальної самостійності;
- застосування інноваційних технологій освіти та індивідуальний підхід до здобувача вищої освіти;
- формування у здобувачів стійкої внутрішньої мотивації щодо професійної підготовки на підґрунті усвідомлення її значущості для майбутніх правознавців;
- організація діалогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу шляхом застосування інтерактивних методів та засобів навчання;
- моделювання в освітньому процесі професійних ситуацій;
- застосування психолого-педагогічних тренінгів під час вивчення освітніх компонентів;
- організація освіти на принципах професійного самовдосконалення та саморозвитку здобувачів вищої освіти [8].

Отже, як показує здійснений аналіз наукових джерел, більшість дослідників одноставні щодо того, що чинниками, які найбільше впливають на формування професійних компетентностей і особистісних якостей майбутніх правників є наявність стійкої мотивації, існування ґрунтового навчально-методичного забезпечення та відповідного освітнього середовища, спрямованого на підготовку конкурентоспроможного фахівця, а також комплекс форм, методів, технологій, зокрема й інформаційно-комунікаційних тощо.

Висновки. Аналіз наукової літератури із проблеми професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері права, зокрема формування навчально-пізнавальної компетентності, дає підставу визначити такі домінуючі педагогічні умови ефективного формування вказаної якості особистості:

- формування у здобувачів вищої освіти стійкої позитивної мотивації до професійної діяльності;
- розробка та впровадження в освітній процес закладу освіти навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування професійних та особистісних якостей здобувачів освіти;
- створення у закладі вищої освіти компетентнісно орієнтованого інформаційно-освітнього середовища;
- використання в освітньому процесі підготовки фахівців сфери права можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у задоволенні пізнавальних потреб здобувачів.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі вбачаємо в обґрунтуванні методики забезпечення педагогічних умов формування навчально-пізнавальної компетентності майбутніх фахівців у сфері права.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борейчук А.В. Формування освітніх компетентностей майбутніх юристів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Рівне, 2018. 267 с.
2. Бовдир О.С. Формування комунікативної культури студентів юридичних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Херсон, 2012. 21 с.
3. Воробйова С.В. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх менеджерів адміністративної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 20 с.
4. Горлова Л.Л. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх юристів у процесі фахової підготовки : дис. ... д-ра філософії : спец. 015 Професійна освіта. Полтава, 2023. 296 с.
5. Денищик О.І. Формування моральної культури як складової професійної підготовки майбутніх юристів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.07 – теорія і методика виховання. Хмельницький, 2010. 253 с.
6. Дурманенко О. Теоретичний аналіз поняття “педагогічні умови” в контексті моніторингу виховної роботи у вищому навчальному закладі. *Молодь і ринок*, 2012. № 7 (90), С. 135–138.
7. Калита О.П. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів засобами проектних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2011. 20 с.
8. Пасенко І.М. Професійна підготовка майбутніх бакалаврів з правознавства із застосуванням контекстного навчання : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, Запоріжжя, 2021. 267 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посіб. Київ : в-во А.С.К., 2003. 240 с.
10. Рекомендація Rec (2004)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам про роль Європейської конвенції з прав людини в університетській освіті та професійній підготовці. № 994_573, від 12.05.2004. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_573 (дата звернення 11.06.2024)
11. Рибачук А.В. Застосування педагогічних технологій у процесі фахової підготовки майбутніх юристів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Вінниця, 2010. 187 с.
12. Савіщенко В.М. Педагогічні умови формування професійно значущих якостей майбутнього юриста в навчально-виховний процес : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя, 2008. 255 с.
13. Словник-довідник з професійної педагогіки / ред.-упоряд. А.В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
14. Христинченко Н.П. Адміністративно-правові та організаційні засади підготовки юристів. *Форум права*. 2010. № 3. С. 445–451.

15. Циганій С.О. Формування культури професійно-правового спілкування в майбутніх юристів у процесі фахової підготовки: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. Київ, 2017. 239 с.

REFERENCES

1. Boreichuk, A.B. (2018). Formuvannia osvityvnykh kompetentnosti maibutnykh yurystiv u protsesi profesiinoi pidhotovky [Formation of educational competencies of future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Rivne, 267 p. [in Ukrainian].
2. Bovdyr, O.S. (2012). Formuvannia komunikatyvnoi kultury studentiv yurydychnykh spetsialnosti u protsesi vyvchennia humanitarnykh dystsyplin [Formation of communicative culture of students of legal specialties in the process of studying humanitarian disciplines]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kherson, 21 p. [in Ukrainian].
3. Vorobiova, Ye.V. (2010). Pedahohichni umovy formuvannia indyvidualnoho stylu profesiinoi diialnosti maibutnykh menedzheriv administratyvnoi diialnosti [Pedagogical conditions for the formation of an individual style of professional activity of future managers of administrative activities]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia, 20 p. [in Ukrainian].
4. Horlova, L.L. (2023). Formuvannia profesiino-komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh yurystiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of professional and communicative competence of future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Poltava, 296 p. [in Ukrainian].
5. Denyshchuk, O.I. (2010). Formuvannia moralnoi kultury yak skladovoi profesiinoi pidhotovky maibutnykh yurystiv [Formation of moral culture as a component of professional training of future lawyers]. *Candidate's thesis*. Khmelnytskyi, 253 p. [in Ukrainian].
6. Durmanenko, O. (2012). Teoretychnyi analiz poniattia "pedahohichni umovy" v konteksti monitoryngu vykhovnoi roboty u vyshchomu navchalnomu zakladi [Theoretical analysis of the concept of "pedagogical conditions" in the context of monitoring educational work in a higher educational institution]. *Youth & market*. No. 7 (90), pp. 135–138. [in Ukrainian].
7. Kalyta, O.P. (2011). Formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti maibutnykh yurystiv zasobamy proektnykh tekhnolohii [Formation of communicative competence of

future lawyers by means of project technologies]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv, 20 p. [in Ukrainian].

8. Pasenko, I.M. (2021). Profesina pidhotovka maibutnykh bakalavriv zmpravoznavstva iz zastosuvanniam kontekstnoho navchannia [Professional training of future bachelors of law with the use of contextual learning]. *Candidate's thesis*. Kyiv, Zaporizhzhia, 267 p. [in Ukrainian].
9. Pidhotovka maibutnoho vchytelia do vprovadzhennia pedahohichnykh tekhnolohii (2003). [Preparation of the future teacher for the introduction of pedagogical technologies]. *Educational technologies*. Kyiv, 240 p. [in Ukrainian].
10. Rekomendatsiia Rec(2004)4 Komitetu ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam pro rol Yevropeiskoi konventsii z prav liudyny v universytetskii osviti ta profesiinii pidhotovtsi [Recommendation Rec(2004)4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe to member states on the role of the European Convention on Human Rights in university education and vocational training]. Vol. 994_573, 12.05.2004. Available at: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_573 (Accessed 11 June 2024) [in Ukrainian].
11. Rybachuk, A.V. (2010). Zastosuvannia pedahohichnykh tekhnolohii u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnykh yurystiv [Application of pedagogical technologies in the process of professional training of future lawyers]. *Candidate's thesis*. Vinnytsia, 187 p. [in Ukrainian].
12. Savishchenko, V.M. (2008). Pedahohichni umovy formuvannia profesiino znachushchykh yakosti maibutnoho yurysta v navchalno-vykhovnyi protses [Pedagogical conditions for the formation of professionally significant qualities of the future lawyer in the educational process]. *Candidate's thesis*. Zaporizhzhia, 255 p. [in Ukrainian].
13. Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky (2006). [Vocabulary-handbook of professional pedagogy]. Odesa, 272 p. [in Ukrainian].
14. Khrystynchenko, N.P. (2010). Administratyvno-pravovi ta orhanizatsiini zasady pidhotovky yurystiv [Administrative-legal and organizational principles of training lawyers]. *Law forum*, Vol. 3, pp. 445–451. [in Ukrainian].
15. Tsyhanii, S.O. (2017). Formuvannia kultury profesiino-pravovoho spilkuvannia v maibutnykh yurystiv u protsesi fakhovoi pidhotovky [Formation of a culture of professional and legal communication among future lawyers in the process of professional training]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 239 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 25.06.2024

“Світ відчиняє двері перед тим, хто знає, куди йде”.

*Ральф Волдо Емерсон
американський есеїст, поет і філософ*

“Добрі слова залишають в душах людей прекрасний слід. Вони пом'якшують, втішають і зціляють серце того, хто їх чує”.

*Блез Паскаль
французький філософ, письменник*

